

Samenvatting

“The Waste of Society as Seen through Women’s Eyes:” Waste, Gender, and National Belonging in Japan

(“De verspilling van de samenleving gezien door de ogen van vrouwen:” Afval, gender en de nationale samenhang in Japan)

Rebecca Tompkins

Dit proefschrift gebruikt ‘afval’, en gerelateerde concepten zoals sanitaire voorzieningen, hygiëne en recycling, als een lens om de inlijving van vrouwen in de natiestaat (*josei no kokuminka*) in het moderne Japan (van 1868 tot nu) door te bestuderen. De term *josei no kokuminka* verwijst naar het proces dat van vrouwen *kokumin* (burgers of *national subjects*) maakt, en kan afwisselend vertaald worden als ‘de inlijving van vrouwen in de natiestaat’, ‘de nationalisering van vrouwen’, of ‘de omvorming van vrouwen in *national subjects*’. Tijdens de door de staat geleide ‘modernisering’ in de Meiji-periode (1868–1912) kwam een nieuwe ideologie op met betrekking tot de huiselijk sfeer (*the home*, Jp. *katei*), die vrouwen in het midden van het gezinsleven plaatste, als huisvrouwen die hun echtgenoten ondersteunden en hun kinderen grootbrachten. Deze ‘feminisering en privatisering van de huiselijke sfeer’ sloot huishoudelijke activiteiten, en de vrouwen die ze uitvoerden, uit van de publieke sfeer, hoewel het nationale vertoog wel hoog opgaf van het huis als een besloten en intieme ruimte. De verbinding tussen vrouwen en de staat, die eerder alleen via hun echtgenoten en kinderen werd gelegd, kreeg na de Eerste Wereldoorlog, toen de staat het belang begon te beseffen van het gezin voor het implementeren van nationale beleidsmaatregelen, vorm als een directe relatie. Het creëren van een directe relatie tussen vrouwen en de staat via de huishoudelijke taken van de vrouw betekende het begin van de inlijving van vrouwen in de natiestaat.

Het snijvlak van afval en afvalbeheer vormt een ideaal vertrekpunt om de relatie tussen vrouwen en de natiestaat te onderzoeken. Dit snijvlak verbindt het huis (waar gemeentelijk afval wordt gegenereerd en waar vrouwen via sociaal-geconstrueerde gendernormen en -idealen, zoals die van de ‘goede echtgenote, verstandige moeder’ [*ryōsai kenbo*], worden gesitueerd) met de staat (vanwege de wettelijke verantwoordelijkheid die de staat sinds het eind van de negentiende eeuw draagt voor het gemeentelijk afvalbeheer). De Dirt Removal Act (Vuilverwijderingswet) van 1900 legde de verantwoordelijkheid voor afvalbeheer bij lokale overheden. De herziening van de wet in 1932, na jaren van technologische vooruitgang in afvalbeheertechnieken, vereiste dat gemeentelijk afval waar mogelijk vernietigd moest worden door middel van verbranding. Het grote belang dat in het afvalbeheersysteem aan verbranding werd gehecht (meer dan bij andere methoden, zoals het storten van afval) betekende dat een grondiger scheiding van afval in materiaal dat wel en dat niet kon worden verbrand, noodzakelijk was. De Japanse staat legde een groot deel van de verantwoordelijkheid voor deze afvalscheiding bij de burgers, die afval dienden te scheiden vóór het werd ingezameld. Omdat dit een huishoudelijke taak was, waren het in het algemeen de vrouwen die het afval scheidden. Door de interacties van vrouwen met afval te onderzoeken – hetzij thuis, hetzij via hun deelname aan afvalcampagnes of lokale beleidsmaatregelen ten aanzien van afvalbeheer – krijgen we een genuanceerder beeld van de processen die de relatie van vrouwen met de Japanse staat hebben vormgegeven.

Het inleidende hoofdstuk bevat achtergrondinformatie over genderrollen en het familiesysteem in het moderne Japan; theorieën die betrekking hebben op de inlijving van vrouwen in de natiestaat en seksegerelateerd burgerschap; theorieën met betrekking tot afval; en relevante informatie uit de geschiedenis van afvalbeheer in het moderne Japan.

Het tweede hoofdstuk richt zich op de ‘afvalcampagne’ (*gomi undō*) die de Tokyo Women’s League to Purify City Politics (Tokyo Vrouwenbond voor het Zuiveren van Stedelijke Politiek; hierna ‘de Bond’) in 1933 initieerde in Tokyo. De Bond was een activistische vrouwengroep waarvan de kernleden leiders waren van de ontluikende vrouwenkiesrechtbeweging in Japan. De campagne was opgezet om het afvalprobleem van de stad aan te pakken: nieuwgebouwde afvalverbrandingsinstallaties in het Fukagawa-

gebied in het zuidelijk deel van Tokyo-Centrum genereerden enorme, schadelijke rookwolken, die volgens experts veroorzaakt werden door de verbranding van buitensporige hoeveelheden afval en het hoge watergehalte van dat afval. De Bond omarmde het probleem: ze organiseerde een lezingenreeks over de correcte manier om huishoudelijk afval te scheiden en te behandelen; distribueerde duizenden folders; assisteerde bij de door de stad uitgeschreven wedstrijd om een ‘schoonmaakslogan’ te verzinnen; en produceerde zelfs een film over het afvalprobleem in opdracht van de stedelijke autoriteiten. Op basis van archiefbronnen analyseert dit hoofdstuk de interacties tussen de activistische vrouwengroep en de stedelijke autoriteiten en andere actoren die betrokken waren bij de afvalbeweging in Tokyo in de jaren dertig van de vorige eeuw. Het hoofdstuk richt zich op de manieren waarop de Bond het gemeentelijke afvalprobleem gebruikte om een sociale beweging op te zetten. Dit was een bewuste, politieke strategie, waarbij vertogen over vrouwen werden ingezet en getransformeerd om zo het doel van de Bond – het verbeteren van de positie van vrouwen in het openbare leven – te promoten. Voor de stad droeg samenwerking met de vrouwengroep via de afvalbeweging bij aan het oplossen van het onderliggende probleem. Niet alleen werd op deze manier het bewustzijn van de burgers met betrekking tot (en, hopelijk, de daadwerkelijke praktijk van) het correct scheiden van afval vergroot, ook werd de publieke aandacht zo afgeleid van de verantwoordelijkheid die de stad droeg voor het aanhoudende rookprobleem in Fukagawa. Deze *case study* benadrukt de talloze manieren waarop ‘afval’ kan worden ingezet als politiek en discursief instrument, alsook de actieve rol van de vrouwengroep bij het tot stand brengen van een coöperatieve relatie met de stedelijke autoriteiten teneinde zo hun politieke doeleinden te bevorderen.

Het derde hoofdstuk laat zien wat afvalvermindering- en afvalinzamelingscampagnes in oorlogstijd ons leren over de constructie van gender- en familie-ideologieën in tijden van oorlog.

Tijdens de Asia-Pacific War werden vrouwen in het algemeen aangemoedigd door officiële campagnes en propaganda van de Japanse regering om deel te nemen aan de oorlogsinspanning op een wijze die in overeenstemming was met hun ‘traditionele’ rol binnen het familiesysteem. Na een landelijk afvalinzamelingscampagne in juli 1938, bijvoorbeeld, citeerde een artikel in de *Asahi Shinbun* (met de ondertitel ‘De doeltreffendheid van mannen buiten, vrouwen binnen’) een ambtenaar van de Tokyo City

General Mobilization Department (Algemene Mobilisatieafdeling van Tokyo-Stad), die benadrukte hoe belangrijk het was dat ‘elk individu op de juiste post dient’.

Niet alle activiteiten ter ondersteuning van de oorlogsinspanning werden echter door de staat geïnitieerd; vrouwengroepen organiseerden hun eigen afvalpreventiecampagnes, waarvan sommige niet voldeden aan de traditionele genderrollen. Tijdens het ‘Vind Afval in de Straten’ evenement in 1938 – een evenement dat een week duurde en georganiseerd werd door de Japan Federation of Women’s Organizations (Japanse Federatie van Vrouwenorganisaties) om bij te dragen aan de economische mobilisatiecampagne van de regering voor het thuisfront – trokken honderden vrouwen door de straten van Tokyo, waarbij zij al het afval dat zij waarnamen noteerden. In tegenstelling tot de landelijke, door de regering georganiseerde en door *Asahi Shinbun* geprezen afvalinzamelingscampagne was de berichtgeving van de krant over het door de vrouwengroepen georganiseerde evenement enigszins neerbuigend. Dit hoofdstuk benadrukt dat mobilisatie in oorlogstijd grotendeels geregisseerd werd door de staat, maar dat in sommige gevallen vrouwen hun eigen, onafhankelijke afvalcampagnes organiseerden.

Het vierde hoofdstuk richt zich op afval, vrouwen, en de staat in Japan in de huidige tijd. ‘Afval’ blijft een kernthema dat vrouwen met de staat verbindt, in de vorm van verplichte gemeentelijke afvalscheidingsverordeningen. Studies hebben aangetoond dat vrouwen het merendeel van de huishoudelijke arbeid die benodigd is voor afvalscheiding verrichten, waarbij moet worden opgemerkt dat de eisen die aan afvalscheiding worden gesteld sinds het eind van de jaren tachtig in complexiteit zijn toegenomen. Lokale overheden, die voor het goed functioneren van het afvalmanagementsysteem afhankelijk zijn van de correcte scheiding van huishoudelijk afval, richten hun voorlichtingscampagnes dan ook specifiek op vrouwen. Vrouwen zijn ook vaak betrokken bij inspanningen van de gemeenschap om de hoeveelheid afval te verminderen en hergebruik en recycling te bevorderen. Vandaag de dag is afvalscheiding zowel een banaal onderdeel van het huishoudelijke takenpakket van de vrouw als een integraal onderdeel van het hedendaagse afvalmanagementsysteem. Dit hoofdstuk is gebaseerd op interviews, observaties en documenten verzameld tijdens veldwerk in Tsukuba, Ibaraki in de periode 2014 tot 2016.

Het vijfde hoofdstuk, dat gebaseerd is op interviews en participerende observatie bij twee recyclinggroeperingen in Tsukuba, Ibaraki in 2015 en 2016, onderzoekt houdingen en gedragingen in relatie tot gender en afval bij recyclingorganisaties die draaien op vrijwilligers uit de gemeenschap. Tsukuba Creative Recycle is een non-profitorganisatie gevestigd in Tsukuba. Haar voornaamste activiteit bestaat uit het runnen van een tweedehands 'kringloopwinkel'; daarnaast schenkt de organisatie kleding en andere artikelen aan mensen in nood in Japan en overzee. De tweede op vrijwilligers draaiende recyclingorganisatie waarbij ik mee liep, de Tsukuba Recycle Market, is een koop- en verkoopevenement in vlooiemarktstijl dat momenteel vier keer per jaar plaatsvindt in de open lucht in Tsukuba's Chuo Park. Het doel van het evenement is om afval te verminderen door mensen de kans te geven om ongewenste artikelen te verkopen die anders zouden worden weggegooid. Het merendeel van de vrijwilligers die aan beide groepen bijdragen is vrouw, en de meeste van hen zijn gemotiveerd om deel te nemen om sociale redenen, hoewel voor velen ook het verminderen van afval een onderwerp is dat hen nauw aan het hart gaat. Met deze twee groepen als voorbeeld richt dit hoofdstuk zich op vrijwilligerswerk in de afvalsector als een seksegerelateerde uitdrukking van maatschappelijke betrokkenheid.

Het afsluitende hoofdstuk vat de hoofdpunten van elk hoofdstuk samen en herformuleert de hoofdargumenten van het proefschrift inzake de relatie tussen gender, afval en burgerparticipatie in Japan.

(Translated by Klarijn Anderson-Loven)